

Azon a képen, amit a satupad szélén találtam, tényleg úgy néz ki, mint egy hős. Fess fiatalember uniformisban. Egyenruhája tiszta, a gombok csillognak. A siltes bocskai sapkát a kezében fogja. Egy parkban, egy díszítő partján áll,

14 Halmai Róbert

mosolyog. Ilyen katonának képzelem el őt.

NAGYAPÁM

(részlet)

Biztos vagyok abban, hogy Nagyapám szó nélkül csomagolt össze. Úgy érezte, mennie kell. Talán a hazaszeretet, igen, hogy Mária országának szüksége van rá. Any-

nyiszor olvasta a híreket az újságban, látta a filmhíradókat a moziban, hogy fel se merült benne, hogy lehetne máshogy is.

Erről beszéltek a vendégei a szabóműhelyben, ez volt a téma az elefántos ház kávézójában. Fél füllel ezt hallotta a parkban a szökőkútnál, erről prédikált a plébános a gyárvárosi templomban vasárnaponként. A postás erről csevegett vele unalmában. Tele volt plakátokkal a város, hogy adományokkal segítsék magyar testvéreiket, hogy a búza a magyar föld aránya, hogy vásároljon hadikötvényt, hogy a magyar nő virraszt, hogy teremtsenek ott-hont az ifjúságnak a hazában, hogy minden áldozat megéri, hogy a haza szent, hogy tegye meg ő is kötelességét.

Ő megtette. Ott állt a peronon a bőrönddel, benne öt napi váltó ruha, valamivel több alsónemű, három hímzett zsebkendő, fekete cipőpaszta, egy kis piperés táska, egy vászonborítású notesz, mellette ceruza, egy kis fém doboz mentolos cukorkával és egy fekete biblia. Csak annyit tudott, hogy Miskolcra megy, a hetedik miskolci hadtest első gépkocsizó lövészdandárjának második zászlóaljához. Nem tudta, mennyi időt tölt ott, onnan hova viszik, hogy hazamehet-e valamikor, hogy épen tér-e haza, vagy ellövik a lábát, karját vesztí a téli hidegben, hallását a légnomástól, szeme világát egy előtte felrobbanó gránáttól.

Amikor a kettes vágányra beállt a Miskolcra induló szerelvény, még sokáig mozdulatlanul állt. Elbizonytalanodott. Nem, ő nem akar hős lenni, nem akar áldozatot hozni, esze ágában sincs megtenni a kötelességét, a hazája neki ott van, ahol éppen otthon van. El akart búcsúzni valakitől.

Körülnézett. Tőle jobbra, látásból ismerte, a lelkész lánya állt. Odalépett hozzá, megölelte és szájon csókolta. Pofon csattant az arcán.

A katonakönyv alapján elég hamar megértettem, hogy máshogy történhetett ez is.

Nagyapám a kiképzés első négy hónapja alatt megtanult mindent, amit a kiképzőtiszt szerint meg kellett tanulnia. Hogy megállja a helyét. Hogy ne csak úgy bele a nagyvilágba. Hogy megforduljanak utána az utcán. Hogy férfitá váljon. Hogy tükörbe nézhessen végre.

Megtanulta a rendfokozatokat. Az előjárók nevét, bár soha 15 senkit nem szólíhattak a nevének. Megtanulta összehajtogatni a ruháit a stókira. Alakzatba rendeződni, tartani a lépést, fordulni, megállni. Vezény-szóra cselekedni. Számolta, hány kört tettek meg az alakulótéren.

Megtanulta a 35M gépkarabély tisztítását. Megtanulta, hogy a puskát nemcsak a gondatlan és hanyag kezelés, hanem a túlzott tisztogatás is rongálja, hogy, ha a puskával nem lőttek, azt száraz ronggyal tisztára kell törölni, szükség esetén a csövet is, a fémrészeket lehet vékonyan fegyverkenőccsel, a farészeket lenolajjal bekenni, ha lőttek, akkor a csövet két órán belül fegyverolajba mártott kóccal kell áthúzni, eső esetén különös alaposítással, a zárat szétszedve tisztogatni, megtisztítás és szárazra való törölés után a fémrészeket olajjal, a farészeket lenolajjal. Megtanult tárazni, csapott célgömbbel célozni, távolságot becsülni gyufás skatulyával, fekvé tölteni, és megtanult löni céltáblára, szalmabálára, konzervdobozokra. Megtanulta a gyalogoscsoport gyakorlógránáttal való leküzdésének módozatait. Megtanulta a gázmaszk használatát.

Megtanulta, hogy mindenre engedélyt kér. Hogy nem beszél, ha mégis, akkor jelent. Megtanulta, hogy akkor álmos, amikor hagyják aludni, akkor éhes, amikor enni kap. Megtanulta, hogy jobb, ha nem néz senkinek a szemébe. Megtanult mozdulatlanul feküdni a priccsen, megtanult tűrni, rezzenéstelen arccal figyelni, átnézni másokon. Megtanulta, hogy ilyen egy hős, ilyen egy igazi férfi.

Aznap, amikor egészségügyi okokból leszerelték, a háromszázhetvenedik kört tették meg a többiek a gyakorlótéren.

Egyszóval nem, nem volt hős. Nem is volt lehetősége, hogy azzá váljon. Azt persze nem tudom, hogy ha úgy alakul, képes lett volna-e a zárótűzben a társai életét menteni. Vagy megmenteni a kis ukrán fiukat a tarkólövéstől. Esetleg indokolatlanul hosszan feltartani egy német hadtápos csapatot. Lehet, hogy ő is ugyanazt tette volna, amit mindenki más tett.

Nagyapám is olyan volt, mint minden férfi a családban. Amikor hazavitt, a mosdókagyló alá dobta a málhátszakot. Hazavitt benne négy egérszürke, rojtos alsónadrágot, egy lyukas zöld csajkát, egy csorba alumínium villát és egy meggörbült kanalat, a kenyértarisznyában dohányszemeket, egy zománczott, lyukas vasbádóg kulacsot, egy elszakadt barna cipőfűzőt, egy közepén kétfelé hasadt sátorlapot, egy bocskai sapkát a századjelzés nélkül,

egy foltos, fekvőgalléros zubbonyt négyrét hajtva, két tábori barna inget, az egyiknek leszakadt a zsebe, egy gyalogbricseszt, a sonkanadrágot, amelyről az alsó szűkítést már korábban letépte, egy üres gyufásdobozt, befőttesgumival összefogott leveleket, egy kitört hegyű ceruzát, két gyűrött kap-
16 cát, egy kötött kesztyűt, amelyik a gyűrűsujj tövéénél szétszakadt, egy üres ezüst nyakláncot, egy összekarcolt Kaliment gyógycukorkás dobozt, benne számárfüles fényképeket, két ceruzaelemet, az egyikből szivárgott a sav, azt a svájci bicskát, amit még gyerekként kapott nagyapjától, de ekkor már beragadt, nem tudta kinyitni, egy monogramos hímzett zsebkenődőt a beleszáradt vérfolttal, egy kupakot, ami nem zárt semmit, egy soha nem használt érmelegítőt, egy töltényhüvelyt, három tasak lejárt szavatossági idejű óvszert, egy megbontott, beszáradt Bizon cipőkrém pasztát, egy kiégett izzót, egy zwack unicum szórólapot, hátoldalán az olvashatatlanáázott verssorokkal, egy kék szódászfifon elhasznált patronjait, három kiégett elektroncsövet, egy meggyűrődött magnószalagot, egy gyalogsági ásó nyelét, egy levél spiritusz- és egy doboz széntablettát, egy Sport Presso turista kávéfőző készletet, amelyben szétégett a tömítőgyűrű, nyolc darab sátorcöveket, egy köteg kiszáradt kenderkócot, egy beragadt karabinert, egy sárga skoda rendszámabláját, egy műbőr autóstáskát, benne egy arckép nélküli igazolványt, abban lepecsételt tagsági bélyegeket, egy tömlő kemény camping-sajtot, egy sárga májkrémes dobozt, amiben a csikkeket tartotta, egy megbontott steril mull-lap csomagot, egy fűrt csapos, kilenc fokozatú rendszerekhez készült, króm bevonatú szétszakadt kerékpárláncot, három penészes parafadugót, egy betépett szélű belépőjegyet a nagyváradi állatkertbe, egy két darabra esett konzervnyitót, egy menyét kifőzött koponyáját, egy slusszkulcsot, amelyikről lekopott a márkajelzés, egy távirányítót, amiről nem tudta, mit kapcsol be, a noteszében egy soha be nem fejezett tetoválás-mintát, egy verseskötetet, amiből hiányzott egy oldal, pár letörött talpú műanyag katonát, egy kerekek nélküli matchboxot, egy jojót madzag nélkül, egy tekercs megégett fotónegatívot és egy kitépett bélésű plüssmackót.

Kiborult minden a linóleumra. Nézte, ahogy szétszóródnak a kacatok, és akkor értette meg, hogy mivel mindene megvolt már, soha nem lesz többé semmije. Pár hónappal később, amikor a Német Birodalomba indult, hogy munkát keressen, nem vitt magával semmit.

Az indulás előtt készülhetett az a kép, amin Nagyapám először látható nyakkendőben. Úgy érezhette, a különleges alkalom különleges viseletet kíván. És ha elhagyja a hazáját, az nyilván az lehet. Még akkor is, ha semmi nem maradt, amiért megérte volna otthon maradni.

Innentől kezdve bár Nagyapám ruhatára szegényes volt, de a nyakkendőket szerette. Valamennyi nyakkendőjét magával vitte a bőrröndben Kassalbe.

Ha állásinterjúra ment a gyárnegyedbe, a szürke, visszafogottságot és melankóliát sugárzó nyakkendőjét húzta fel. Ha sétálni ment a Herkules-emlékműhöz, akkor egymást kioltó színűeket választott, a sötétkék tweed-zakóhoz lila nyakkendőt kötött. Randevúra vastag vöröset, a termékenységet és a bűn színét. Születésnapokra és névnapokra komplementer színűeket, zöld alapon vörös csíkosat, lila alapon sárga kockásat. Nemzeti ünnepekre, amikor kimentek a térre, bíbor színű selyem nyakkendőt. Ha meccsre ment, fehér és fekete kockásat, mintha egy sakktáblából varrták volna. Temetésre sárgát, hullámos narancssárga csíkokkal. Munkába egyszerű, vékony, fekete, nagy szemű szövet nyakkendőt húzott. Templomba a fekete inghez a fényes fehérét.

Minden napra mást választott. Hangulatától függően. Vagy éppen a politikai helyzetétől. A csillagok állásától, a napfény beesési szögétől. Reggel megnézte a barométert és a páratartalomhoz választott nyakkendőt. Elolvasta az újságot, és már tudta is, melyiket kell felhúznia. Mást választott, ha rémálmok gyötörték, mást, ha álmotlanul forgolódott egész éjjel.

Azt akarta, hogy mindig mindent látni lehessen rajta.

Ahogy a család férfiágán mindenki, úgy Nagyapám is feledékeny volt. A fontos dolgokat már másnapra virradó reggel sem, a jelentéktelen apróságokat bezzeg még évekkel később is. Biztos vagyok benne, hogy emlékezett a hangokra, zajokra, az illatokra és a szagokra, a fényekre, a színekre, az emberek és a tárgyak körvonalaira. De másra nem.

Kattogás volt, ütemes, egyenletes, mint a Boleróban a pergő, az üstdob a dallamvölgyekben, fémes zajok a háttérben, bádoglemez hullámrezgése. Igen, ajtócsapkodás volt, kilincsek nyikorgása. Gumilapok álltak meg csikorogva a küllőkön, csapágyak fordultak egy utolsót, fogaskerekek illeszkedtek fogaskerekbe, az áttétek nyögtek ahogy megálltak egymásba fonódva. Kötények surrogtak, kezek dörzsölődtek a műszálas anyaghoz, az anyagok az érintkezésektől halkan recsegtek.

Por volt, mindent átható porszag, hatalmasat tüszögött. És a por ráült a gépek szabadon hagyott felületeire, az emberek ruháira, belepte a haját, a siltes sapkákat és a fejkendőket. Apró fémreszelékek csillogtak a hatalmas üvegablakokon beeső napfényben, a vas és a réz savanyú illatát még órákkal később, a bierstubében is érezte. A gépszír édeskés íze a garatjára kenődött. És ott volt valami más is. Valami, ami a szemét csípte, amitől szinte folyton köpnie kellett, egy kellemetlen illat, ami nem csak orrjáratait facsarta, de rátelepedett nyelvére, szemhéjára, ajkaira is. Egy kesernyés, zavaró szag, az emberek szaga.

Az árnyékok megnyúltak, furcsa szögeket, alakzatokat rajzoltak a betonpadlóra. Nevetséges figuráknak tűntek az emberek, ahogy megindultak

a kijárat felé, hosszú karokkal, vékony lábakkal hajlongtak árnyékaik. Csak egy fekete körvonálnak tűnt mindenki. Beállt ő is a sor végére, szürke volt a cipője, szürke a nadrág rajta, szürke kézfejét a zsebébe süllyesztette. Csak az előtte álló fiatalasszony kötényén látszottak a sárga virágminták.

18 Igen, a zajok, a szagok és az árnyékok segítettek, hogy felidézze. Műszakváltás volt a repülőgépgyárban, az előtte álló nő megfordult és mosolyán egyszerre látszott a szomorúság és a vidámság. Így ismerte meg Nagyanyámat.

Addig a napig a nevét sem hallottam. A dobozban, piros szalaggal összekötve, egy köteg képeslapot találtam. Rajtuk egy színésznő. Rákerestem gyorsan a telefonon. 1901-ben született Nagydorogon, az amerikai némafilmek legnagyobb magyar sztárja. Berlinben kezdte nemzetközi filmszínészi karrierjét. Csillagot kapott a hollywoodi hírességek sétányán. Erős akcentusa miatt a hangosfilmek megjelenése után visszavonult.

Nagyapám rajongott érte. Bánky Vilma majdnem minden filmjét látta. A fekete sas volt a kedvence. A sejk fiát akkor harmadszor. Először még Rebekával. Nem vett tudomást a mellette ülő Nagyanyámról, megbabonázva nézte a mozivásznon, ahogy Jázmin felhúzza ujjára a gyűrűt, majd a sejk fiára néz. Úgy képzelte, ő teszi a lány vállára a kezét, ő az, akire göndör fürtjei mögül könnyörögve néz, aki megmentheti a szegény, hányattatott sorsú árvát. Ő az a gazdag sejk, aki felülteti maga mögé a délceg paripára, ő az a kámzsás, rejtőzködő alak is, aki előtt táncot lejt, ő az, aki pénzt dob neki. Ő az, aki kiszabadítja elrablója karjaiból, aki a szakállas alak után veti magát, aki a homokba rántja a nyeregből, ő az, aki kést szorít a torkához, ő az, aki a halálra rémült Jázmin a homokdűnék között magához szorítja. Ő az, aki az ajkait puhán az ajkaihoz szorítja.

Hazafelé a Fulda partján indultak el, Nagyanyám belekarolt, szép este, köszöni, de siessenek, mindjárt sötétedik. Nagyapám arra gondolt, olyan ez, mint a Fekete sasban az a jelenet. Vagy a Bűvös lángban, amikor hozzá bújik a nő a padon. Fel tudta sorolni Bánky Vilma összes filmjét, ezen elmosolyodott, hogy is van, reméli, nem fog téveszteni. A legelső ezerkilencszázhuszban A tavaszi szerelem, majd Az utolsó pillanatban, egy évre rá a Veszélyben a pokol, a Galathea, A boldogság mostohagyermekai, A halott szerelme, a Casablanca, aztán a Bridget Jones, itt kicsit elbizonytalanodott, de folytatta, Az arckép, Az utolsó óra, A cirkusz királya, A tiltott ország, A szép kaland, a Potemkin Hotel, A sötét angyal, azután A fekete sas ezerkilencszázhuszonötben, egy évre rá A sejk fia, még abban az évben a Barbara Worth győzelme, majd A szerelem éjszakája, a Bűvös láng, a Párizsi dáma, a Két szerelmes, Az ébredés, utána az Ez a mennyország, Az asszony, akit szeretek és legvégül A lázadó. Igen, nem hagyott ki semmit.

Nem vette észre, hogy Nagyanyám percek óta hallgat. Ne haragudjon rá, elkalandozott. Nem haragszik, csak nem tudja, hogyan is lesz ez ezek után velük. Nem értette. Arra gondol, hogy vállalja-e mindazt, ami ezzel jár, a felelősséget, hogy számíthat-e rá, vagy lelép, visszamegy Magyarországra. Nagyapám a Sötét angyal záró jelenetére gondolt, arra, ahogy a nő az ágyban fekvő férfit borul. Nagyanyám nem értette. Tudja, hogy nem így tervezte, de azt hitte, hogy kicsit örülni fog annak, hogy apa lesz. 19

Ekkor szólaltak meg Kasselban először a légvédelmi szirénák.

Egy megsárgult borítékban gondosan őrizgette az anyakönyvi kivonatot. Édesapám délután három óra tizenkét perckor született. A családi anekdota szerint Nagyapám elkésett a szülésről. Lemaradt erről is, ahogy minden másról, ahogy szinte az egész életéről lemaradt.

Biztos vagyok benne, hogy nem rajta múlt. Talán Nagyapámat pont akkor hívatta a csoportvezető, amikor indulni készült. Egy perc ötven másodpercen keresztül beszélt hozzá, majd további huszonöt másodperc volt, amíg elköszöntek egymástól, elnézést kért, hogy most mennie kell, egyszerűen muszáj. A kabátját a folyosón kapkodta magára, további öt másodperc. Az egyik lépcsőfokon megbotlott, további nyolc másodperc, míg visszanyerte egyensúlyát. A gyárkapuig még három perc tizenhét másodperc. Hiába mondta a gyárőrségnek, hogy siet, úgy tűnt, soha nem fejezik be a táska átvizsgálását. Kilépett a kapun, csak harminckét másodperc volt az ellenőrzés. Jobbra fordult a Kohlenstrassén, futólépésben hét perc tizenöt másodperc a kereszteződésig, ahonnan jobbra további három perc négy másodperc a villamos állomás. Szerencséje volt, két perc huszonkét másodperc után beállt egy szerelvény. Megkapaszzkodott a lépcsőn. A körút kereszteződésében majdnem egy perccel tovább várahoztak, mint szoktak. A menetidő így tizenhat és fél perc, majdnem két perccel több, mint lenni szokott. Az Adolfstrassén ugrott le a villamosról, a karja elzsibbadt, elejtette a táskát, lehajolt, felvette, leporolta, vállára akasztotta, hét másodperc. A temető után érte utol a légiriadó, a Donnarbrunnen egyik kapualjába húzódott be, nyolc perc ötvenkét másodperc, amíg visszavonták a riasztást. Ha a dombot megkerüli a Ludwig-Mond strassén, az több mint öt perc, ha átvág a parkon, a dombon felfelé legalább egy percet nyer. Ahogy a bukszusok között kiszaladt a járdára, nekifutott egy babakocsit toló anyukának, elnézését kérés, magyarázkodás, fél perc. Innen már látta a főbejáratot. Körülnézés nélkül lépett le az útestre, egy autó rádudált, huszonhét másodperc, amíg visszalépett és megvárta, hogy átszaladhasson a túloldalra. A pékségnél balra, végig az étterem előtt, be a főkapun, a második lépcsőházban fel a harmadikra, kettesével a lépcsőfokokat, két perc tizenegy másodperc, ahogy a liftnél befordult, meghallotta Édesapám sírását.

Bár, mint később kiderült, csak harmincegy másodperc volt, amíg dermedten állt, Nagypám mégis úgy érezte, soha többé nem fog tudni elmozdulni a szülészet küszöbéről.

